

ბაღჩეული კულტურების მავნე ორგანიზმები

ბაღჩეული კულტურები (საზამთრო, ნესვი, გოგრა, კიტრი, ყაბაყი და სხვ.) გოგრისებრთა ოჯახის წარმომადგენლებია, რომელშიც 1000-ზე მეტი სახეობა შედის, მათ სამშობლოდ ითვლება აზიის, აფრიკის, ამერიკის ტროპიკული და სუბტროპიკული ქვეყნები ისინი სითბოს მოყვარული და გვალვამძლე მცენარეებია, აქვთ ხანგრძლივი სავეგეტაციო პერიოდი, კარგად ხარობენ ყამირსა და ნასვენ მიწებზე, მსუბუქი მექანიკური შედგენილობის ნიადაგებზე.

ბაღჩეული კულტურები მოჰყავთ სასურსათო, საკვები და ტექნიკური მიზნებისთვის. ისინი დიდი რაოდენობით შეიცავენ შაქრებს, A, B, C ვიტამინებს, გოგრის თესლი შეიცავს 50%-მდე ზეთს.

ბაღჩეული კულტურები ზიანდება სხვადასხვა მავნე ორგანიზმებით (დაავადებებით, მავნებლებით, სარვევლებით). დაავადებებიდან აღინიშნება სოკოვანი, ბაქტერიული და ვირუსული დაავადებები. სოკოვანი დაავადებებიდან გავრცელებულია: ანთრაქნოზი (*Colletotrichum lagenarium* (Pass.) El. et Hals.), ფუზარიოზული ჭკნობა (*Fusarium oxysporum* Schlecht. Emend Snyd et Hans.), ჭრაქი (*Pseudoperonospora cubensis* Berk. Et Curt.), ნაცარი (*Podospheera xanthii* Braun.), ასკოქიტოზი (*Ascochyta melonis* Pot.), ნაცრისფერი ოზი (*Botrytis cinerea* Pers.), ალტერნარიოზი (*Alternaria cucumerina* Ell. et Ev.), რიზოქტონიოზი (*Rhizoctonia solani* Kuhn.), ქეცი (*Cladosporium cucumerinum* Ellis.) და სხვ; ბაქტერიულიდან - კუთხოვანი ბაქტერიული ლაქიანობა (*Pseudomonas syringae* pv. *Lachrymans*), ბაქტერიული ჭკნობა (*Erwinia tracheiphila* Smith.); ვირუსულიდან - კიტრის ჩვეულებრივი და მწვანე მოზაიკის ვირუსი. ქვემოთ წარმოგიდგენთ ძირითად მათგანს:

ანთრაქნოზი - *Colletotrichum lagenarium* (Pass.) El. Et Hals.

ავადდება გოგროვანთა (საზამთრო, ნესვი, კიტრი, გოგრა) ფოთლები, ნაყოფები სხვადასხვა სიძლიერით. დაავადება ფოთლებზე ჩნდება მოყვითალო ლაქების სახით, რომლებიც შემდეგში ადვილად ხმება და იშლება; ნაყოფი სიმწიფის პერიოდში ავადდება, ჯერ ქვედა, ხოლო შემდეგ ზედა მხრიდან იფარება სხვადასხვა ზომის ლაქებით, რომლებზეც მეჭეჭები ვითარდება. დაავადებული ნაყოფები ღვება. სოკო ძლიერ ვითარდება 22-27°C ტემპერატურაზე. დაავადებას ხელს უწყობს ჰაერის მაღალი ტენიანობა.

ფუზარიოზული ჭკნობა - *Fusarium oxysporum* Schlecht. Emend Snyder. Et Hans.

დაავადება ვლინდება ფესვის ყელის ლპობით და მცენარის ჭკნობით. აღნიშნული სოკო ნიადაგის ბინადარია, იგი ინტენსიურად ვითარდება 25-30°C-ზე, ნიადაგის ტენიანობა 50-80% იდეალურია სოკოს განვითარებისთვის, ფესვებიდან იჭრება მცენარეში, ვრცელდება გამტარ ჭურჭლებში, იწვევს მათ დაცობას, რის გამოც მცენარე ჭკნება და იღუპება.

ჭრაქი - *Pseudoperonospora cubensis* Berk. Et Curt.

საშიში დაავადებაა; სოკო აავადებს გოგროვნებს როგორც ღია, ისე დახურულ გრუნტში. ფოთლის ზედაპირზე ჩნდება მოყვითალო ფერის კუთხოვანი ლაქები, რომლებიც შემდეგ დიდდება და ერთიანდება. მაღალი ტენიანობის დროს ფოთლის ქვედა მხარეზე წარმოიქმნება მონაცრისფრო ფიფქი, რაც სოკოს ნაყოფიანობას წარმოადგენს. ფოთლები მუქდება და ხმება.

ნაცარი - *Podosphaera xanthii* Braun.

აავადებს ყველა გოგროვანს. სიმპტომები ვლინდება მოძველებულ, ხნიერ ფოთლებზე, აგრეთვე ჩრდილში მყოფ ფოთლებზე. ფოთლები ორივე მხრიდან დაფარულია ფიფქით, თითქოს ტალკისებრი ფხვნილია. ძლიერი დაავადებისას ფიფქით იფარება ღერო, ნაყოფები. ფოთლები ყვითლდება, ყავისფერდება და ხმება. განსაკუთრებით ძლიერ ვითარდება დაავადება მსხმოიარობის დასაწყისიდან, აგრეთვე ხშირი ნარგაობის დროს.

ბაღრული კულტურების ძირითადი მავნებლებია: ბაღრის ბუერი (*Aphis gossypii* Glov.), აბლაბუდიანი ტკიპა (*Tetranychus urticae* Koch.), მავთულა და ცრუმავთულა ჭიები, ნესვის ბუზი (*Myiopardalis pardalina* Biget.), თამბაქოს თრიფსი (*Thrips tabaci* Lind.) და სხვ.

ბაღრის ბუერი - *Aphis gossypii* Glov.

ბუერები სახლდებიან ფოთლის ქვედა მხარეს, წუწნიან უჯრედის წვენს, რის შედეგად ფოთლები ხუჭუჭდება, ყლორტები დეფორმირდება, ყვავილები და ნასკვები ცვივა. ზიანის მომტანია იმაგო და მატლი. ბუერები ითვლებიან მოზაიკის ვირუსის გადამტანებად. ბუერების გავრცელებას ხელს უწყობენ სარეველები, ზამთრობენ მცენარის ნარჩენებზე. ბაღრის ბუერი მოყვითალო ან მომწვანოა, უფროსი ასაკის ბუერი არის ფრთიანი და უფრო. მატლი ღია მწვანეა, შემდეგ კი მოყვითალო-მწვანე ფერს იღებს. წელიწადში 15-20 თაობას იძლევა.

აბლაბუდიანი ტკიპა - *Tetranychus urticae* Koch.

ძლიერ საშიში მავნებელია, იგი გაზაფხულზე კვერცხებს დებს ფოთლის ქვედა მხარეზე და აბამს აბლაბუდას ქსელში; ტკიპა და მისი მატლები წუწნიან ფოთლებს, ფოთლის და ნაყოფის ყუნწებს, აჩენენ მათზე წინწკლებს, ფოთლები უფერულდება და ცვივა. ძალიან საშიშია დახურულ გრუნტში. განსაკუთრებით მაღალია მავნეობა ცხელ ამინდში. სეზონზე იძლევა 10 თაობას, დახურულ გრუნტში 15 თაობას. ტკიპა პატარა ზომისაა, მოყვითალო-მწვანე ფერის, გადაზამთრებული მდედრი ტკიპები მოწითალო-სტაფილოსფერია; კვერცხები მომწვანო-მოყვითალო, მრგვალი, მცირე ზომის. ტკიპა იზამთრებს ნიადაგში, სარეველებზე, მცენარეულ ნარჩენებზე; მისი განვითარებისთვის ოპტიმალური ტემპერატურაა 25-30° C, ტენიანობა 35-55%, მაღალი ტენიანობა (80%) ხელს უშლის მის განვითარებას.

ნესვის ბუზი - *Myiopardalis pardalina* Biget.

ძირითადად აზიანებს ნაყოფებს, მათზე ჩნდება წვრილი, ამობურცული ლაქები, დაზიანებული ნაყოფები ლპება. იზამთრებს ნიადაგში ჭუპრის სახით; გაზაფხულზე ბუზების გამოფრენა იწყება ნესვის ყვავილობის დროს; ბუზი ჩხვლეთს ფოთოლს ან ნაყოფს და წყვენიით იკვებება. კვერცხვის დასადებად იგი არჩევს კაკლისოდენა ნაყოფს. მატლები ზრდის დასრულების შემდეგ ჩადიან ნიადაგში დასაჭუპრებლად. წელიწადში იძლევა 3 თაობას.

თამბაქოს თრიფსი - *Thrips tabaci* Lind.

ძლიერ საშიში მავნებელია ღია და დახურული გრუნტის. ყვითელი, ყავისფერი, ვიწრო ფორმის მწერია; იმაგო წუწნით აზიანებს ფოთლებს, რომლებზეც ჩნდება გამჭვირვალე ლაქები; იზამთრებს ნიადაგში ან მცენარეულ ნარჩენებზე ზრდასრული ფორმაში. ოპტიმალური ტემპერატურა თრიფსის განვითარებისათვის 25-30° C-ია. წელიწადში იძლევა 3-5 თაობას, დახურულ გრუნტში - 6-8 თაობას.

ბაღჩეულ კულტურებში გავრცელებულია სხვადასხვა სარეველები: მინდვრის ღიჭა (*Sonchus arvensis* L.), ღორის ქადა (*Lactuca serriola* L.), ჯიჯლაყა (*Amaranthus retroflexus* L.), ნაცარქათამა (*Cheopodium album* L.), შავი ძაღლყურძენა (*Solanum nigrum* L.), დანდური (*Portulaca oleracea* L.), ბურჩხა (*Echinochloa crus-galli* (L.) R. et Sch.), მწვანე ბურწა (*Setaria viridis* (L.) P.B.) და სხვა.

მინდვრის ღიჭა - *Sonchus arvensis* L.

მრავალწლიანი ფესვნაყარი სარეველაა რთულყვავილოვანთა ოჯახიდან, სიმაღლით 150-170 სმ; ფესვი - მთავარღერძა, ნიადაგში ვრცელდება 4 მ -ზე, ჰორიზონტალურად - 1 მ -ზე; ღერო - ეკლიანი; ფოთლები - დაკბილული; ივითარებს ყვითელ, ბაბუაწვერას მსგავს ყვავილებს. ერთ მცენარეზე ვითარდება 6000-20000 ცალი. თესლის სიცოცხლისუნარიანობა 5 წელი.

ღორის ქადა - *Lactuca serriola* L.

ორწლიანი ბალახოვანი მცენარეა რთულყვავილოვანთა ოჯახიდან, ფესურა ვრცელდება ჰორიზონტალურად და ვერტიკალურად; ღერო სწორმდგომი, ეკლიანი, უხეში, სიმაღლე 60 – 150 სმ, შეიცავს რძისებურ სითხეს; ფოთოლი მჯდომარე მონაცრისფრო - მწვანე, დაკბილული; ყვავილეთი კალათა, ყვავილი წვრილი ყვითელი, ყვავილობს ივნისს - სექტემბერში.

ჯიჯლაყა - *Amaranthus retroflexus* L.

ერთწლიანი საგაზაფხულო სარეველაა. ფესვი - მთავარღერძა; ღერო სწორი, მარტივი ან დატოტვილი, ღია მწვანედან მოწითალომდე, სიმაღლე 20-150 სმ; ფოთლები კვერცხისებურ-რომბისებური; ყვავილეთი - ცილიდრული, მწვანე ფერის, ყვავილობს ივნის-სექტემბერში. ერთი მცენარე იძლევა 5 000 თესლს.

ნაცარქათამ - *Cheopodium album* L.

ერთწლიანი, ბალახოვანი, საგაზაფხულო სარეველაა. ფესვი - მთავარღერძა; ღერო - სწორი, მომწვანო - მონაცრისფრო, სიმაღლე 20-100 სმ; ფოთლები - მორიგეობითი, კვერცხისებურ-

რომბისებური, დაკბილული; ყვავილედით თავთავისმაგვარი, ყვავილობს ივლის-აგვისტოში. ერთ მცენარეზე ვითარდება 100000 თესლი; აღმოცენების უნარს ინარჩუნებს 8 წელიწადს.

ბურჩხა - *Echinochloa crus-galli* (L.) R. et Sch.

ერთწლიანი, მარცვლოვანი სარეველაა, სიმაღლით 15-100 სმ, ფოთლები ლანცეტისებური, სიგანით 2,5 სმ, ყვავილედით ერთ ყვავილიანი საგველაა. ნიადაგიდან 80% აზოტი გამოაქვს, საშიშროებას უქმნის საქონელს (იწვევს მოწამვლას), ერთი მცენარე იძლევა 40 000 თესლს. გამოიყენება სასილოსედ, უვარგისია თივისთვის.

მწვანე ბურწა - *Setaria viridis* (L.) P.B.

ერთწლიანი მარცვლოვანი სარეველაა. ფესვი - ფუნჯა; ღეროს სიმაღლე 20 – 100 სმ; ფოთოლი ლანცეტისებური, ყვავილედით - თავთავი, სიგრძით 3 – 12 სმ, ყვავილობს ივნისიდან სექტემბრამდე, თესლმსხმლიარობა - ივლისიდან ოქტომბრის ბოლომდე, ერთ მცენარეზე ვითარდება 2300 მარცვალი, თესლის სიცოცხლისუნარიანობა 4 წელი.

მაია გიორბელიძე

სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ლაბორატორიის

ენტომოლოგიის ლაბორატორიის მთავარი სპეციალისტი

ნინო დათუკიშვილი

სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ლაბორატორიის

ფიტოპათოლოგიის ლაბორატორიის მთავარი სპეციალისტი

